

Szent Istvánban kortársai és a hazai szájhagyomány alapján dolgozó jámbor életírói Szent Ágoston kegyes, de komor királyeszményének megtestesülését, a civitas terrena pogány és pogány erkölcsű uralkodóival, a tyrannusokkal szemben Szent Istvánban kortársai és a hazai szájhagyomány alapján dolgozó jámbor életírói Szent Ágoston kegyes, de komor királyeszményének megtestesülését, a civitas terrena pogány és pogány erkölcsű uralkodóival, a tyrannusokkal szemben a civitas Dei földi tartományát „jól kormányzó” (rex a recte regendo), hitvédő és hittedesztő, egyházgyámolító és parancsainak engedelmeskedő, „igazságos, kegyes, békeszerető” (rex iustus, pius et pacificus), Isten kegyelméből uralkodó (Dei gratia rex), uralomra „alkalmas” (idoneus) igaz keresztény király (rex christianus) mintaképét tisztelték.

Egyénisége legjellemzőbb vonásának jószívét, kegyességét, igazságszeretetét tartották. Tietmár merseburgi püspök és reichenai Hermann szerint „a legyőzöttekkel kegyesebben, a jámborokkal szelídebben senki sem bánt nála”. A legendaíró szerint „híre-neve világszerte elterjedt, s ajkának ítéletei nagy dicsérettel lettek ismeretessé”. Udvara valósággal menhelye volt üldözött rokonainak és más királyi sarjaknak. Lengyel földről és Velencéből száműzött unokaöccsein, Beszprémen és Péteren kívül itt talált oltalomra császári bátyja elől menekülő sógora, Brunó augsburgi püspök, itt leltek új otthont Edvard és Edmund angolszász hercegek. Legyőzött nagybátyjának, az ellenség szolgálatába álló Gyulának utánaküldte udvarában tartózkodó fiait és feleségét.

Kegyelmes volt az elbukottal, jólelkű a gyámoltalanokkal, szelíd a jókkal szemben, s ilyenek kívánta fiát is nevelni. „Ha kívánod a királyság tisztességét, légy békességtűrő. Ítéld békességtűréssel, szánakozással és nyugalommal”, mert „a jócselekedetek törvénye főekesség a királyok koronáján. Illik a királynak kegyesnek, irgalmasnak és több egyéb jóságokkal teljesnek és ékesnek lenni, mert a kegyetlenséggel és gonosszággal fertőzött király haszontalan keres király nevet, mivel tyrannusnak mondatik.” „Uralkodjál mindenki felett harag, kevélység, gyűlölködés nélkül, békességesen, szelíden, emberségesen, megemlékezvén szüntelen, hogy minden ember azon egy állapotban legyen, és semmi fel nem emel, csak az alázatosság, semmi meg nem aláz, csak a kevélység és a gyűlölség.”

Szellemében, felfogásában, cselekedeteiben igazi keresztény király volt István. Kegyes, jólelkű és igazságszerető, de egyéniségének éppily jellemző vonásai a középkor nagy keresztény királyainak erős és megingathatatlan akarata s a realitásokkal mindig számoló, hatalmas szervező- és alkotóerő. Nem volt elmélkedésbe merülő, komor aszkéta, s nem volt imádkozó és síró öreg, amilyenek későbbi jámbor életírói rajzolták. Hitében erős, vallása parancsait követő, egyházát gyámolító, szigorú erkölcsű középkori uralkodó volt a Nagy Károlyok, Nagy Ottók, Simeonok fajtájából.

Ezt az egyéniséget, pozitívumokra törekvő szellemet nem elégítette ki a szemlélődésben, elmélkedésben, életszentségben és önmegtagadásban kimerülő vallásosság, de benső meggyőződéssel és fanatikus lelkesedéssel szegődött a bencések által hirdetett és gyakorlatban is megvalósított, égi célokra emberi eszközökkel törekvő vallásos irányzat zászlaja alá. Akaraterejét, alkotó és szervező tehetségét egy nagy földi cél szolgálatára, az „isten kegyelméből való” keresztény királyság megalapítására szentelte. Végző célként mégis népe túlvilági boldogsága, Krisztus égi birodalma lebegett szeme előtt.

„A királyi méltóság rendje — írja fiához — úgy hozza magával, hogy arra egyedül katolikus hittel eltelt hívők jussanak. Ezért a mi tanításaink során az első helyet a szent vallásnak adjuk. Elsőben is parancsolom, hagyom és javallom néked, én szerelmes fiam, ha kíváncsod előtted a királyság koronájának tisztessége, légy a katolikus apostoli hitnek szorgalmatos megtartója. Mert akiknek hamis hitük van, avagy hitüket cselekedetekkel bé nem töltik és fel nem ékesítik, sem itt nem uralkodnak tisztességgel, sem az örök birodalom koronájában nem lesz részük. Ha pedig a hitnek pajzsát megtartod, az üdvösség sisakját is felveszed. Ha pedig valamikor taláztatnának a te hatóságod alatt olyanok, akik a Szent Háromság alkotmányát megbontani, abból valamit elvenni, avagy hozzátenni akarnának... ilyeneknek se táplálást, se oltalmat ne adj, nehogy magad is társuknak és jóakarójuknak láttassál.”

Ez a benső és meggyőződéses vallásosság különbözteti meg Istvánt apjától, és irányítja más, magasabb célok felé. Gézánál a vallás eszköz a politikai hatalom kiépítésére. István a világi uralomban, a politikai hatalomban látja az égi boldogsághoz vezető eszközt. Apostola lett népének, de a szent cél érdekében erőskezű, kemény uralkodója is tudott lenni. Saját vezérei és előkelő alattvalói: Koppány, Gyula, Vászoly és Tanuszaba s mindazok, akik útjába álltak a krisztusi birodalom kiépítésére irányuló törekvésének, „akik megbontották a Szent Háromság alkotmányát”, összetörték kíméletlenül lesújtó kezének haragos csapásai alatt. Viszont a keresztény „vendég és jövevény népeket” felkarolta, mert „nagy haszon van bennük; különb-különbféle szót, szokást, fegyvert és tudományt hoznak magukkal, ami minden országnak ékességére szolgál, a király udvarát nagyságosabbá teszi, és igen megrettentí az idegenek magahitt szívét. Gyenge és törékeny az egynyelvű és egyerkölcsű ország. Hagyom ezért, fiam, adj nekik táplálást jóakarattal, és tisztességes tartást, hadd éljenek nálad örömeiből, hogysem másutt lakoznának.” Sokszor kérdezték már: miért adta István ezt a tanácsot fiának? Pedig oly könnyű a felelet: korának uralkodó felfogása szerint s a császári és pápai udvarban III. Ottóval és II. Szilveszterrel reálpolitikai értelmet nyert világbirodalmi univerzalizmus értelmében erős és győzhetetlen az Úrnak az összes keresztény népet testvéri közösségbe foglaló, mai értelemben vett, nemzetiségi különbségeket nem ismerő, földi birodalma. Az idegenek védelme az egyetemes keresztény gondolatban és az ifjú Ottó világbirodalmi elgondolásában új életre kelt Róma-eszmében gyökerezik.

Szent István trónra lépésekor országa szomszédságában véres harcokat vívtak a keresztény népek és fejedelmek. A vértől mámoros csehek pogány dühvel irtják ki „nemzeti szentjüket” — Szent Adalbert — családját, elűzik tanítványait. Gaudentius első lengyel érsek, Adalbert féltestvére menekülni kénytelen fellázadt híveinek haragja elől. Bizánc császára a bolgárokat törli, a lengyel Boleszláv a cseheket pusztítja. A magyarok ifjú királya nem követte példájukat. Teljesen átértékelte és megértette kora magasztos eszméit, és azok erejére támaszkodva tört ideálja megvalósítására. Ez az ideál a Boldogságos Szűz különös védelme alatt álló magyar királyság volt.

„Magát és országát — mondja XI. századi életírója — fogadással és odaadással szüntelen könyörgések közt ajánlá Isten örökké szűz anyjának, Máriának oltalmába, kinek a magyaroknál oly kitűnő tisztelete és dicsősége van, hogy mennybemenetelének ünnepét nyelvükön nevének hozzáadása nélkül hívják Királynő napjának.”* A magyarok Nagyasszonyának, égi Királynőjének tiszteletére szenteltette fel a szívéhez legközelebb álló egyházakat: a családi

szentélyül alapított székesfehérvári bazilikát, felesége veszprémvölgyi apácakolostorát, az ország főpapjának esztergomi székesegyházát és minden országrészben egy püspöki templomot: Győr, Vác és Bihar székesegyházait. Ezen ideál szolgálatában téríti népét, és szervezi Krisztus egyházának új tartományait.

Szent István oktatói, népe térítői nem a németek, nem az olaszok, nem a görögök, nem a szlovének voltak. Lelkét a X. század végén Európa-szerte diadalmasan előretörő egyetemes keresztény gondolat hódította meg. Népét a nemzetek fölött álló egyetemes egyház eszméjének különböző népekből sarjadt, de a nemzetiségi különbséget nem ismerő egyetemes kereszténységhez tartozó harcosai térítették. A térítést és egyházszervezést irányító szellem minden gyökérszállával messzi nyugatra és délre — Franciaország és Itália kolostoraiba — nyúlik vissza. A keresztény magyar királyságban a francia földről egész Európát behálózó, bencés kolostorokon át a francia, olasz, német udvarokba behatoló egyetemes európai mozgalom aratta egyik korai nagy diadalát. Ennek az egész keresztény világ meghódítására indult szellemi mozgalomnak lett apostolává a magyarok első királya, kinek lelkében dús gyümölcsöket teremtek korának fennkölt eszméi.

Szent korona

Az egyetemes keresztény gondolatnak korunkra maradt s később a magyar nemzettest közjogi szimbólumává lett gyönyörű jelképe az első magyar királynak olasz földről, francia pápától, német szerzetes hozta szent korona.

A római követküldés okát sem szabad a német és bizánci befolyás ellen védekező politikában, István fejedelem különös diplomáciai éleslátásában keresnünk. István a pápától kért koronát és királyi címet, mert ily kéréssel — kora felfogása szerint — csak hozzá fordulhatott.

Hóman Bálint, Háromszék